

Универзитет уметности у Београду

DOI 10.5937/kultura1860013D

УДК 316.7(497.1)“196/197”

351.85(497.1)“196/197”

оригиналан научни рад

КУЛТУРА И ДЕМОКРАТИЈА: КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ НА ДЕЛУ

ДА ЛИ ЈЕ МОГУЋА ТЕОРИЈА КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ НА ПОЛУПЕРИФЕРИЈИ?

Сажетак: Овај текст полази од тезе да су југословенска, београдска и загребачка школа културне политике, шездесетих и седамдесетих година биле међу водећим светским теоријама и праксама културне политике, а да их је полупериферијски статус наше науке уз недовољно ангажовану академску културу сећања и услед нових трендова академског капитализма, у потпуности скрајнуо из академских токова. Рад анализира методе деловања врхунских светских академских часописа на развоју културе сећања, кроз студију случаја: прегледа књига из домена културне политике које је Интернационални часопис за културну политику направио тражећи текстове приказа од 40 професора културне политике широм света (*The International Journal of Cultural Policy* Vol. 16, n. 1). Бирајући англо-америчке теоретичаре и теоретичаре севера Европе, академски часопис додатно „централизује” знање и прави нове периферије и полупериферије продукције знања. Рад указује и на могуће стратегије и тактике отпора, субверзије полупериферије, кроз пример сопственог текста о књизи Мишела де Сертоа „Култура у плуралу”, написаном по позиву за дати број часописа.

Кључне речи: југословенска школа културне политике, Стеван Мајсторовић, Мишел де Серто, Интернационални часопис за културну политику, академска култура сећања, академска полупериферија, академски капитализам

Децембра 2008. године добила сам имејл од уредника нај-угледнијег светског часописа за културну политику да као један од педесет професора културне политике из целог света одговорим на питање која је књига променила мој поглед на културу и културну политику и да напишем њен приказ за специјални тематски број часописа *International Journal of Cultural Policy* (Taylor & Francis Group, Routledge).¹ Истог тренутка сам одговорила, веома срећна да ћу добити прилику да представим такозвану београдску школу културне политике о којој ни у Србији ни некада у Југославији није написан ниједан текст.

Управо сам тих месеци са својим колегом Сањином Драгојевићем, са којим сам успешно сарађивала на писању неколико књига везаних за културну политику и менаџмент², разговарала о томе да напишемо још једну заједничку књигу о југословенској, београдској и загребачкој школи културне политике, будући да се о томе данас зна веома мало и да је највећи број истраживача и теоретичара отишао у заборав. Како се темом сећања и идентитета бавимо већ дуже на Факултету драмских уметности, и како су моја истраживања већ дотакла подручја културног менаџмента (институционална сећања) и културне политике (подстицање „академске културе сећања” на истраживачке пројекте и културно-политичке мере које су мењале подручје културе), то се наметнула и ова тема о „школама” културних политика и културних пракси у Србији и Југославији.

Истовремено, чинило нам се да је поразна чињеница да упркос неким нашим текстовима и цитатима, подаци које износимо о науци ствараној у Југославији не улазе у западни корпус знања (на пример, чињеница да се организација културних делатности (менаџмент у култури), као академска дисциплина, прво развила у Југославији, још 1961. године, знатно пре *City University* у Лондону – 1967. године, иако сам је износила у бројним текстовима објављеним у иностранству на енглеском језику³, није се нашла у текстовима

1 Текст је настао као резултат рада на пројекту: ОИ178012 *Идентитет и сећање: транскултурални текстови драмских уметности и медија*, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

2 Dragičević Šešić, M. and Dragojević, S. (2004) *Interkulturalna medijacija na Balkanu*, Sarajevo: Oko; Dragičević Šešić, M. and Dragojević, S. (2005) *Menadžment umetnosti u turbulentnim okolnostima*, Beograd: Clío.

3 Dragičević Šešić, M. (2009) Educational Programmes in Strategic Cultural Management within the Regional Context, *Cultural Policy and Management (KPY) Yearbook*, Bookmanstudies and Istanbul Bilgi University Press, pp. 99-108; Dragičević Šešić, M. (2011) The Teaching of Organization, Management and Production in Arts, Culture and Media in Serbia – 50 years, in:

других аутора који и даље лондонском универзитету дају предност).

Када са ове дистанце гледамо шта се писало и објављивало у домену културне политике шездесетих и седамдесетих година у Београду и Загребу реч је о текстовима који собом носе и данас актуелне дебате и питања. Како је сврха овог текста, с једне стране, да истовремено буде омаж тим данас већ заборављеним теоретичарима, а са друге да укаже на стални статус полупериферије који културе обода Европе имају у западном свету (укључујући и њихове академске центре), то ће овај текст имати три дела: кратак преглед теорије и теоретичара Загреба и Београда са приказом опуса Стевана Мајсторовића; други део, који је истовремено и фокус овог приказа, и који показује начин функционисања светске науке, начин прихватања и одбацивања информација и знања продукваног на полупериферији, те трећи део – текст о релевантном француском аутору Мишелу де Сертоу, чију сам књигу приказала а у приказ унела (не знам да ли довољно субверзивно), контекст у коме сам књигу читала, а тај контекст је свакако био контекст југословенске културне политике и праксе – контекст који „академски центар” не занима.

Београдска и загребачка школа културне политике

Током шездесетих година двадесетог века велики број јавних интелектуалаца Србије и Хрватске, а у мањој мери и оних у другим републикама, почиње да се бави темама које се односе на најшира питања културе и културне политике, од права на културу до децентрализације културе која се видела као неопходан вектор демократизације културе и друштва. У Београду, они су окупљени око часописа *Видици*, *НИН*, па и дневних новина *Политика*, и ту стасава једна нова генерација филозофа, политиколога, социолога, теоретичара књижевности и уметности, од Стевана Мајсторовића, Загорке Голубовић, Триве Инђића, Милоша Немањића, Ратка Божовића, Бранка Прњата, преко Свете Лукића, Радослава Ђокића, Миладина Животића, до Соње Лихт, Бранимира Стојковића, Ружице Росандић, Боре Цуверовића... Ту су и активисти окупљени око културно-просветних заједница Београда, Србије и Југославије (*Културни живот* као часопис Савеза културно-просветних заједница Југославије) – Милош Јевтић, Милутин Дедић, као и они везани за пројекте

и програме марксистичких центара попут Првослава Ралића, Милана Ранковића, Ђоке Стојчића и многих других. Сви они истражују и дебатују, било да су научно или идеолошки одређени, важне теме културне политике и праксе, а дебате објављиване у часописима *Култура* и *Културни живот* покривају велики опсег тема, од слободе уметничког изражавања, развоја публике и њеног укуса, новокомпоноване културе, те до ужих питања културне политике везаних за начине финансирања културе, тржишта уметности, организације културног живота и децентрализације.

У Загребу у исто време, бројни интелектуалци различитих профила, делују у најмање три круга: у оквиру *Praxis* групе (Леђаја i Medak; Леђаја <http://www.praxis-arhiva.net/>) међу којима се издвајају Милан Кангрга, Руди Супек, Вјекослав Микецин, Гајо Петровић, а део је окупљен око часописа *Културни радник* и *Наше теме*, те посебно Института за међународне односе (Бисерка Цвјетичанин, Нада Швоб Ђокић, Матко Мештровић), а на пројектима Завода за културу Хрватске раде истраживачи Божидар Гагро, Зденка Гјанковић, Иван Роговић, Андрија Мутњаковић, Јасенка Кодрња, Мирослав Туђман и многи други. Они покривају бројне и различите теме: од мреже домова културе и културних центара, фестивалске културе, до односа културе и туризма.

Највећи импулс заснивању културне политике као науке даје Стеван Мајсторовић који успева да доведе до формирања Завода за проучавање културног развоја 1967. године, а већ 1968. да покрене часопис *Култура* (прву редакцију чине Стеван Мајсторовић, Слободан Цанић, Драгутин Гостушки, Триво Инђић, Вујадин Јокић, Даница Мојсин, Мирјана Николић⁴, Небојша Попов, Богдан Тирнанић, Милан Војновић и Тихомир Вучковић) који ће стимулисати домаће ауторе да истражују и пишу, али и преводити тада најактуелније светске теоретичаре – Леа Ловентала, Пјера Бурдијеа, Фредерика Џејмсона, Ернста Блоха, Херберта Маркузеа, Рејмонду Мулен, Ноама Чомског, Едварда Сапира, Робера Ескарпија,

4 За ауторку ових редова личност Мирјане Николић била је од пресудног значаја да веже свој истраживачки рад за Завод и да објављује управо у овом часопису јер ме је, као секретарка редакције, примила без икакве препоруке, позвала након првог прочитаног текста на даљу сарадњу а да при том није оклевала да упути и прецизне примедбе тексту – па су већ у наредном броју *Културе*, бр. 40, 1978. године, објављена чак два моја текста а касније и неколико тематских бројева које сам припремила, да бих од 1998. до 2001. била и главни уредник *Културе*. Ово помињем да бих указала на отвореност редакције и њену спремност да ангажује истраживаче који долазе и изван тада устаљених научних дисциплина попут организације културних делатности на Факултету драмских уметности, што је била моја област рада.

Пјера Белвила, Лисјена Голдмана, Бронислава Малиновског, Мишела Фукоа, Рут Бенедикт, Пола Рикера, Чарлса Сноуа и многе друге.

Ови процеси истраживања и теоретизирања који се одвијају у различитим круговима и у Београду и у Загребу, круговима који себи дају мање или више слобода, кулминирају Конгресом културне акције у Крагујевцу 1971. који убрзо, из политичких разлога, бива послат у заборав. Чињеница да је организован конгрес са тако великим бројем учесника који дебатују о културној политици готово да је јединствена у свету иако се мора рећи да је од доласка Андре Малроа на чело Министарства културе Француске (1960) јавна дебата о културној политици постала део пракси и у француској јавности (приликом доношења петогодишњих планова) и у тадашњој контрајавности (у Авињону и Вилербану 1968. године). Ипак, у другим земљама Европе, културна политика је много ређе тема а нема је уопште у академским оквирима.

Стога је веома важно напоменути да се теоретичари културе у Југославији, подстакнути јавним дебатама које организује часопис *Култура*, окрећу истраживањима културне политике и уводе их у наставне процесе, стимулишући и докторанте да се њима баве. Прве докторате у домену културне политике бране на Факултету политичких наука Бранко Прњат (1974) и Стеван Мајсторовић (1976)⁵ а у исто време ради се низ магистарских теза на Факултету драмских уметности код професора др Борислава Јовића, иначе стручњака за радно право уметника⁶.

И у свету се до културне политике као научне дисциплине током шездесетих година долазило преко истраживања која су често припадала домену правних наука (попут Жака Ланга који докторира на тему односа државе према театру), али и економских наука (чувена истраживања економике театра Бовенових), као и науке о књижевности из којих су створене студије културе (Рејмонд Вилијамс, Ричард Хогарт, итд.) Сама културна политика конституише се тек деведесетих година (*University of Warwick*) када се (1994) покреће и први специјализовани часопис – *European Journal of Cultural Policy* (који се од 1997. зове *International Journal of Cultural Policy*), а од 1998. и прва светска конференција истраживача у домену културне политике (ICCP – *International Conference of Cultural Policy Research*). Ови подаци су важни да

5 Код ментора Радослава Ратковића и Ратка Божовића; Djukić, V. (2011) Uvodne napomene priređivača: razvoj kulturne politike, *Kultura* br. 130, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, str. 20.

6 Исто, стр. 21-23.

се упореде и са чињеницом да још од 1968. постоји часопис *Култура* као часопис за *теорију и социологију културе и културну политику*, и са временом, 1988. у Загребу, када је организована прва југословенска конференција професора културне политике.⁷ Очито је да смо у овом домену предњачили али да то није било препознато у свету.

Знања продукована у Југославији тога времена, упркос али и због државних напора да се кроз часопис *Актуелна питања социјализма*⁸ „одабрани” текстови преводе на главне светске језике, не успевају да уђу у светске токове, а преведене књиге, реч је практично о једној – *Културна политика Југославије* – објављене су на француском и енглеском језику у склопу првог светског значајнијег пројекта мапирања културних политика које је радио УНЕСКО као припрему за Светску конференцију о културним политикама у Мексику 1982. године. Ни Стеван Мајсторовић, ни већина истраживача који су били блиски подручју културне политике нису објављивали у страним часописима, већ је главни формат међународне сарадње ишао преко државних билатералних пројеката размене и мултилатералне сарадње (УНЕСКО).

Тако је Завод за проучавање културног развитка имао интензивну сарадњу са одговарајућим установама у Мађарској, Бугарској, Пољској итд. И београдски и загребачки заводи и институти преваходно, на плану мултилатералне сарадње, делују кроз УНЕСКО и Савет Европе тако што учествују у првим компаративним пројектима: Стеван Мајсторовић 1980. пише књигу о југословенској културној политици за велики међународни пројекат УНЕСКО-а који представља националне културне политике земаља целог света, и укључује Завод и у друге међународне пројекте који се раде под патронатом УНЕСКА и Савета Европе: у периоду 1978–1980 ради се на пројекту „Култура и радни живот”⁹, на

7 Prnjat, B. (2011) *Kulturna politika u nastavi menadžmenta i produkcije umetnosti – tragom sećanja*, Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti br. 19, str. 170.

8 Текстови преузимани из овог часописа у светске банке података углавном се односе на политичка питања и личности, попут текстова о Јосипу Брозу Титу (Inventory of the Hoover Institution Library Pamphlet Collection), <https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/c8qz2f9v/> (приступљено 21. јула 2018.)

9 У том пројекту у име Завода за проучавање културног развитка учествују Стеван Мајсторовић, Веселин Илић и Бранимир Стојковић. Ово истраживање сматра се првим светским компаративним научним истраживањем у домену културне политике; Wiesand, A. (2002) *Comparative Cultural Policy Research in Europe: A Change of Paradigm*, *Canadian Journal of Communication*, Vol. 27, 2-3, и та чињеница указује на високи утицај који је југословенска (у овом случају београдска) школа културне политике имала у том моменту у свету.

пројекту *Културни плурализам и културни идентитет: искуства Канаде, Финске и Југославије*, (Росандић и др. 1985), те на деветогодишњем пројекту „Европа региона” Савета Европе, који је резултирао књигом (Bassand, 1990) и завршном конференцијом у Лиону 1991. године. Истовремено, Завод организује и низ тренинга за статистичаре и документалисте из земаља у развоју (земље Покрета несврстаних), а у Завод долазе и највећи светски стручњаци у овом домену попут Рејмонда Вилијамса који са Стеваном Мајсторовићем путује по Југославији.

Већ 1975. године Стеван Мајсторовић ради скицу за међународни пројекат *Културни развој земаља са више нација и/или етничких група*, које ће резултирати његовом књигом „У трагању за идентитетом” (1979), знатно пре но што ће „политике идентитета” освојити британске студије културе. У пројекту *Култура и радни живот* учествују истраживачи из Шведске, Југославије, Француске, Белгије, Мађарске и Норвешке, а у пројекту о идентитету ту су заједно истраживачи Канаде, Финске и Југославије (укључена су оба завода, и београдски и загребачки). Све ово показује да је у то време наука још увек била вођена без доминације једног „центра моћи”, и да су и наше истраживачке установе, као и оне из других мањих земаља, имале значајну улогу у овим пројектима.

ИРМО 1989. покреће међународни пројекат Документација културних политика (рат који је букнуо 1991. онемогућава реализацију тог пројекта који практично преузима Савет Европе и 1998. године, са *European Institute for Comparative Cultural Research – ERICarts* креира Компендијум – документациону базу националних културних политика) и оснива *Culturelink* као часопис који ће редовно, за све чланице УНЕСКА, водити размену информација о истраживањима, публикацијама, конференцијама у релевантним доменима културе и културног развоја.

Све ово показује колико је Југославија предњачила у истраживањима културних политика и какав је углед имала чак и као чланица посматрач Савета Европе; да је равноправно учествовала у свим пројектима а неке од њих и водила. Нажалост, распад земље, а за Србију посебно чињеница да су и културна и научна сарадња стављене под ембарго значила је и прекид ових односа али и заустављање истраживачког рада у земљи тако да, у моменту јачања европских мрежа културе, посебно мреже C.I.R.C.L.E.¹⁰ (Стразбур, 1980),

10 Wiesand, A. (2002) Comparative Cultural Policy Research in Europe: A Change of Paradigm, *Canadian Journal of Communication*, Vol. 27 (2-3),

установе културе из Србије не могу у њима званично да учествују па се најзначајнијих десет година за развој културних политика у Европи (1990–2000) практично пропушта и Србија евалуира своју културну политику тек 2003. године када постаје члан Савета Европе (а тада је тај процес практично за друге земље завршен; сам Савет Европе губи на свом политичком значају, а губи и економску снагу да би даље могао подстицати и организовати истраживања, конференције итд). Тада на светску сцену у домену културне политике ступају нови играчи: канадска и аустралијска влада, IFACCA (*International Federation of Arts Councils and Culture Agencies*), а академизација културне политике као науке захтева да сви савремени истраживачи објављују у академским часописима те цео корпус литературе написан и објављен у облику књига или чланака у неакадемским часописима¹¹ током шездесетих и седамдесетих година практично је предат забраву¹².

Стога сам позив да предложим књигу која је на мене, као на професора културне политике и културног менаџмента, изузетно утицала оберучке прихватила и одмах предложила да представим капитално дело Стевана Мајсторовића, књигу *Култура и демократија*, насталу на основу његовог доктората, као и претходно објављених радова који су се односили на теме права на културу (Мајсторовић, 1969, 1972а), културног плурализма (1972б, 1972в), међународне културне сарадње (1974) и децентрализације и доступности културе (1975). Нажалост, кроз десетак минута стигао ми је одговор од главног и одговорног уредника часописа, Оливера Бенета, иначе мог дугогодишњег пријатеља, оснивача ENCATC-а (1990–1992) са којим сам сарађивала у изврном одбору ENCATC-а и у редакцији *European Journal of Cultural Policy* (1994–1997) да то апсолутно не долази у обзир – једине књиге које долазе у обзир су оне које постоје на енглеском језику. Још сам размишљала шта и како да одговорим када је стигло ново писмо, али сада упућено на

р. 374.

11 Уобичајен поднаслов ових часописа гласио је – за културу, уметност и друштвена питања (поједнако су поклањали пажњу уметничким појавама, критици као и научној анализи).

12 Поменуто међународно истраживања у којима је учествовао Завод резултирала су публикацијама на којима су имена аутора дата унутар књиге, али не на корицама. Стога се данас у систему COBISS ови радови тешко, или скоро никако ауторски не препознају (за књигу *Култура и радни живот* наведен је само преводилац и нити један аутор, а књиге Ружице Росандић и велике групе наших аутора уопште нема). Истовремено, због бројних „прекида“ у раду Завода, те потпуног гашења Завода за културу Хрватске почетком деведесетих, нестало је и институционално сећање.

свих педесетак адреса са молбом ауторима да када буду разматрали о којој књизи пишу воде рачуна да мора бити реч о књизи која постоји на енглеском језику.

Није било потребе да шаљем писмо које сам почела да конципирам о томе колико то ограничење представља пропуштену шансу да се „англо-саксонско знање” обогати и инспирише идејама и концептима који долазе са других крајева света, подједнако са периферије и полупериферије. Онда сам пажљиво погледала имена којима је позив упућен и схватила да је превасходно реч о западном, англосаксонском знању у коме доминирају Британци и Европљани који раде на британским академијама (Bianchini, Belfiore), Аустралијанци, Канађани и Американци (Throsby, Miller, Mulcahy), затим Скандинавци (Mangset, Duelund, Dorte Skot-Hansen), Фламандци и Холанђани (Smiers, van Maanen, Vestheim), док су позвани из других региона само докторанти са Ворика, пореклом из Тајвана (Li-jung Wang) и Јапана (Kawashima). Увидевши да сам једини истраживач из тзв. полупериферије, једини истраживач из словенског света, и земаља тзв. нових демократија, а да чак ни из Француске није позван ниједан истраживач (упркос томе што су француска теорија културе и културна политика практично обележиле развој културне политике као практичне дисциплине), све то ме је навело да размишљам управо о својој одговорности – то више није могла бити тек само нека „важна” књига. Чинило ми се тада једино могућим да свој одговор тражим међу француским књигама и ауторима који су били важни за процесе мог развоја као истраживача и да се одредим за једног од њих не би ли у овом зборнику била заступљена француска мисао о култури и културној политици.¹³

Колебала сам се између књига мог професора са последипломских студија у Паризу – Жофра Димаздијеа (књига *Ка цивилизацији доколице*), Жака Ланга (књига *Држава и театар*) и Мишела де Сертоа (књиге *Инвенција у свакодневици*, *Култура у плуралу*), јер сам претпоставила да ће се неко од професора из света сигурно одредити за тада веома утицајног Пјера Бурдијеа (и стварно се чак четири професора културне политике одредило за његове књиге). На крају, изабрала сам *Културу у плуралу* Мишела де Сертоа (а његову другу књигу, *Инвенција у свакодневици*, изабрао је Цереми Ахерн, професор са Ворика, са Катедре за француски језик и културу).

13 Dragičević Šešić, M. (ur.) (1987) Francuska misao o kulturi, temat, *Gradina* br. 9/10.

Пишући о тој „преведеној књизи” (иако сам је ја читала у француском оригиналу), упркос јасно исказаној вољи уредника, писала сам и о „непреведеном” и непознатом културном и академском контексту Југославије и југословенске теорије културне политике, у коме сам књигу читала и због чијег плуралног контекста је мени ова књига много значила. Свака се књига на различит начин чита и доживљава у различитим срединама, те сам стога себи узела за право да објасним не само њен садржај, већ време и теоријски културно-политички југословенски контекст у који сам га уписивала. Тако је ипак, иако на веома сажет начин, представљен и допринос југословенских истраживача развоју културне политике и праксе, увек у дијалогу са светом, пре свега франкофоним али и оним изван центра, на другим странама полупериферије (Пољска) па чак и потпуне периферије (радови Бисерке Цвјетичанин и Наде Швоб Ђокић односили су се на афричке земље и њихове процесе развоја у култури и културној политици).

Стога мислим да је важно да се и наша академска јавност упозна са методама и начинима како се и кроз преглед литературе и академску културу сећања у академским часописима „центрира” знање, и да, у складу са нашом одговорношћу чинимо све да се знање створено на полупериферији интегрише у светско знање, користећи различите стратегије и тактике о којима управо пише Мишел де Серто.

*Michel de Certeau, La Culture au pluriel*¹⁴

Мишел де Серто, Култура у множини
(превод Светлана Јовичић)

Union Générale d'Éditions, Paris, 1974/ Editions du Seuil, Paris 1993, 228p; englesko izdanje: Culture in the Plural, translator Tim Conley (University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997) 160 p.

Култура у једнини постала је политичка мистификација. Са смртним исходом. (стр. 122)

На Катедру за организацију културних делатности (основану 1961. године) Факултета драмских уметности у Београду уписала сам се 1972. године са великом жељом да постанем продуцент и активиста у домену културног развоја. Уочи 1968. културна дебата у друштву била је узаврела; у Београду су основани Завод за проучавање културног развитка и часопис *Култура*, а у Загребу сличан институт и часопис

¹⁴ Овај део текста објављен је у: Dragičević Šešić, M. (2010) Michel de Certeau, Culture in the Plural (La Culture au Pluriel) *The International Journal in Cultural Policy* Vol. 16, n. 1, pp. 23-25.

Културни радник. Истовремено, отварале су се издавачке куће које су објавиле неколико серија књига о културној политици (*Култура и демократија, Право на културу и У трагању за идентитетом* Стевана Мајсторовића, *Културне потребе* Милоша Немањића¹⁵, *Културна политика* Бранка Прњата, *Економика и право уметничких делатности и Радно право уметника* Борислава Јовића итд.). Што је још важније, преведене су и промовисане савремене теорије културе које су професорима Универзитета уметности омогућиле да направе одговарајући наставни програм и заснују га на пет теоријских стубова: а) *француској теорији културе*: Фуко, Леви Строс, Морен, Мол, Бурдије; б) *пољској филозофији и социологији културе*: Бауман, Жулкијевски, Клосковска, Моравски; ц) *британским студијама културе*: Вилијамс, Хогарт, Хол, Хебдиц; д) *франкфуртској школи*: Адорно, Хоркхајмер, Бењамин, Маркузе; и е) *англо-америчкој културној антропологији*: Малиновски, Бенедикт, Мид.

Упркос огромној издавачкој продукцији у области студија културе (из данашње перспективе, у Србији је 1970-их *преводилачка пракса* била преовлађујући културни израз који се остваривао кроз издаваштво, међународне изложбе, међународне уметничке фестивале итд.), дела де Сертоа (de Certeau) нису превођена и његове идеје и концепти нису били шире познати. Књига *Култура у множини*, у којој се он бави микро отпорима и субверзивношћу културних пракси маргиналних поткултурних група, „случајно” је доспела на мој списак књига за читање и помогла ми да већ раних осамдесетих уведем нове концепте у наставу из културне политике.

Мишел де Серто, историчар по образовању и струци, живећи у жаришту културних превирања, осмислио је свој лични приступ култури и истраживачком раду у коме су се сусретале и међусобно пресецале историја са антропологијом, филозофија са социологијом културе, политичке науке са лингвистиком и психоаналитичком теоријом. Намерно еклектичне (стр. 70), његове референце укључују све, од Маркузеа, Хусерла и Фројда, преко Фукоа, Бурдијеа, Бодријара и Мола, до Жулкијевског и Росака.

15 Поред академске књиге Милоша Немањића *Културно-просветна заједница Србије* објавила је целу серију књига политичких активиста у култури међу којима су и *Културна акција* Живана Берисављевића, *Путеви културне политике* Александра Бакочевића, *Време културе* Боке Стојчића. Укупно у Кобис систему има 451 запис издања Културно-просветне заједнице Србије од којих је бар трећина везана за различита питања културне политике, од аматеризма до усклађивања односа у култури са уставним амандманима.

Његови чувени текстови који су настали уочи 1968. допринели су његовој познатости због које је убрзо ушао у свет савремених јавних политика и пракси – што му је омогућило да сагледа процес креирања јавне политике из прве руке (*Comissariat au Plan*¹⁶) и расправља о кључним темама социјалних, културних и образовних реформи. Истовремено, као историчар, истраживао је културне политике 18. и 19. века, од чувеног извештаја опата Грегора „О неопходности и средствима за уништење дијалеката и универзализацију употребе француског језика” (*Sur la nécessité et les moyens d’anéantir les patois et d’universaliser l’usage de la langue française*) до популарне културе (процеса стваралаштва, заједничких тема и питања која су водила ка стварању јединствене историје културе и њеног ширења по целој Француској – дакле, до стварања заједнице са француским идентитетом (*mentalité française*, стр. 53). Као што је истицао, требало је ићи двоструким путем: “путем социологије културе, њене продукције, дифузије и њеног ширења (...) и путем коришћења различитих алата, попут лингвистичке анализе, формализације наратива (Проп), текстуалне методе, анализе концептуалних представљања...”¹⁷ (стр. 69).

Његов циљ био је да покаже како култура функционише као систем, које су његове законитости, његове тишине (прећуткивања), његов пејзаж... Посебно је хтео да допринесе *географији заборављених тема* (стр. 63) у истраживањима студија културе, отварању нових подручја истраживања и увођењу нових интердисциплинарних приступа. Те теме: од занемарених простора популарне културе (деца, сексуалност и насиље), преко моћи без ауторитета (*бироократске тиранije*), новог маргинализма – „свака култура најплоднија је на сопственим маргинама” стр. 213 (то су теме које је касније развијао у књизи *Инвенција у свакодневици*, која је на енглески преведена као *Праксе свакодневног живота*); универзитета који се суочавају са масовном културом и постају и они „продуценти културе”, ствараоци знања кроз *бриколаж + колаж*, заједнички рад студената и професора (де Серто је истицао да се универзитет удаљио од „стратешких тачака друштвене организације” као и да је истраживачки рад угрожен дисциплинарним поделама итд.), све до

16 Комисија за опште планирање (*Commissariat général du Plan*) је француска институција која је постојала између 1946. и 2006. године и била одговорна за планирање економског развоја земље, нарочито путем доношења и спровођења петогодишњих планова.

17 „la voie d’une sociologie de la culture, de sa production, de sa diffusion, de sa circulation (...) et l’autre voie avec des outils aussi divers que l’analyse linguistique, la formalization du récit (Prop) et la méthode textuelle, l’analyse des représentations conceptuelles...”

питања мањина – поља на коме је указао на то да су потребе мањина за препознавањем и уважавањем истовремено и културне и политичке, зато што нови културни захтеви траже нову политичку реалност. Тако се *црнаштво* (*negritude*) појавило као захтев (потреба) тек пошто се појавио нови политички субјект (стр. 133) након деколонизације. Трудећи се да дефинише круцијалне појмове (поткултуре vs. контракултура, културна акција, културна активност, културна политика, културни развој), он је описивао своју идеолошку позицију и нелагоду коју је осећао због бирократског државног апарата и бирократизованих јавних установа, попут универзитета.

У последњем поглављу *Простори и праксе* де Серто се залаже за мултипликацију тачака културне продукције и комуникације, а завршно потпоглавље *Културне активности* изузетно је важно за савремену теорију културне политике. Он ту истиче значај културних пракси чији изрази стварају обрасце друштвене организације сваке друштвене групе, њен процес самопрепознавања и посвајања своје историје – процес субјективизације.

Дела и мисли Мишела де Сертоа одјекују врло добро и у 2009. години – европској години креативности и иновације која слави културну разноликост и хетерогеност: *Култура у множини* и *Инвенција у свакодневици* приоритет дају културној политици одоздо и заборављаним интердисциплинарним покушајима разумевања комплексних културних феномена у глобализованом свету конзумеризма у коме се субверзивност и нови трендови могу појавити само као предузетнички и стваралачки подухвати маргиналних друштвених група. У том смислу де Серто узима у обзир процесе рецепције као активно коришћење уметничких и културних производа у облику дијалога који им даје стварно значење, показујући тако да, иако се културна политика ствара одозго (путем одабира радова чија ће продукција и/или дисеминација бити подржана), њен утицај и резултати се остварују само кроз динамичну интеракцију са грађанима који, користећи своју „лукавост“, могу потпуно изменити оригинално значење тих културних и уметничких производа.

Ова теорија нам помаже да разумемо чињеницу да је културни утицај било ког производа дубоко повезан са његовим различитим употребама, а де Серто нам указује на то да се специфична „културна тактика“ може предвидети; тактика која ће у обзир узети све нове територије културних пракси, од домова омладине до позоришних трупа, од универзитета до самоорганизованих удружења. То је била главна лекција

из културне политике ове књиге. Стварна промена се дешава одоздо, када нам отпор канону и доминантним културним вредностима понуди креативна решења и самоорганизоване заједнице уметника и грађана.

Закључак

Иако када сам бирала књигу за представљање још увек нисам разумела да су и француска културна политика и теорија културе изашле из центра и полако почеле да заузимају места на полупериферији, јер су за нас, теоретичаре културне политике у Југославији и Србији, француски аутори били кључни (књига Огистена Жирара *Културни развој* коју је издао Завод за културу Хрватске дуго година је била уџбеник и за студенте и за практичаре), данас, када пишем овај текст, постајем дубоко свесна утицаја глобализације спроведене преко англо-америчког академског система (у то укључујем, дакако, Аустралију, Нови Зеланд, Канаду па све до развијеног тзв. Глобалног Југа кога репрезентују Хонг Конг, Сингапур, Сеул, Тајван, Јужна Африка итд.) у коме *нема места* ни за знање стварано на периферији, па ни на полупериферији, па чак и у оним деловима „центра” који се не служе енглеским језиком. Академски капитализам¹⁸ институисао је нове вредности у универзитетској средини широм света, вредности компетитивности, квантификације, борбе за тржишну видљивост и развој курикулума у односу на потребе „тржишта рада” ма како неразвијено оно било. У том процесу највише страдају друштвене и хуманистичке науке чији је циљ промоција критичког мишљења и културног диверзитета а посебно оне стваране изван светских центара моћи.¹⁹

Стога сматрам да је наша дужност да чинимо сопствене научне и истраживачке традиције видљивим, да преводимо што више са малих и мањинских језика и да, управо у складу са оним што је основна теза књиге Мишела де Сертоа, омогућимо да оригинална културна продукција маргина дође у средиште процеса концептуализације и реконцептуализације културних политика. *У центар са маргина* (CoE, 1995), био је наслов чувене књиге Савета Европе која је данас заборављена а која је у средиште пажње доводила проце-

18 Dragičević Šešić, M. (2018) *Etički izazovi u doba akademskog kapitalizma: znanje nasuprot transverzalnim veštinama*, међнародна конференција *Kultura univerziteta i filologija*, Београд: Филолошки факултет, 30. мај – 1. јун 2018.

19 Dragičević Šešić, M. i Jestrović, S. The University as a Public and Autonomous Sphere: Between Enlightenment Ideas and Market Demands, in: *International Performance Research Pedagogies*, Bala, S. et al. (2017), London: Palgrave, pp. 69-82.

се и активности мањинских друштвених група, независних иницијатива. На сличан се начин УНЕСКО данас залаже за реконцептуализацију културних политика (*Re-shaping cultural policies*, 2018), узимајући позитивне примере и примере добрих пракси са различитих светских периферија и полупериферија, од Тогоа, преко Нигера, Обале слоноваче, Карипских острва, до Колумбије, Чилеа и Мексика.

Истовремено, научна заједница у домену културне политике мора да буде више присутна и на светским конференцијама и у академским часописима високог импакта. Само тако ће несумњиве вредности, научни домети Стевана Мајсторовића и целе плејаде истраживача у домену културних политика, културног развоја и менаџмента у култури, уз свесно вођену академску културу сећања, моћи да уђу у корпус светског знања и учествују у научном и културно-развојном дијалогу. Данас је још важније, но што је то било у времену несврстаности, постићи да се глас периферије и полупериферије уопште чује, заглушен спектакуларношћу централних креативних индустрија у које све више спада и академски свет производње знања.

Библиографија Стевана Мајсторовића
(релевантна за културну политику):

Мајсторовић, С. (1968) Културне потребе и структура кадрова, *Култура* бр. 1, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 47-69.

Мајсторовић, С. (1969) Завод за проучавање културног развоја, *Култура* бр. 5-6, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 262-276.

Мајсторовић, С. (1969) Право на културу, *Култура* бр. 5-6, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 76-86.

Мајсторовић, С., Павловић К., Николић М., Леандров И., Марјановић С., Мишовић М., Јевтић М., Иванишевић М. (1970) *Програм развоја културе у СР Србији: 1971-1980*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Мајсторовић, С. (1971) *La politique culturelle en Yougoslavie*, Париз, УНЕСКО.

Мајсторовић, С. (1972а) *Право на културу*, Београд: Културно-просветна заједница, Ваљево: Милан Ракић.

Мајсторовић, С. (1972б) Народности и међународна културна сарадња, *Култура* бр. 17, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 80-97.

Мајсторовић, С. (1972в) Културне и језичке различитости, *Култура* бр. 19, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 122-145.

- Мајсторовић, С. (1974) УНЕСКО и улога малих народа у културној сарадњи, *Култура* бр. 26, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 43-66.
- Мајсторовић, С. (1975а) Културни атлас СР Србије, *Култура* бр. 29, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 20-27.
- Мајсторовић, С. (1975б) *Могући оквири, предмет студије за пројекат Културни развој земаља са више нација и/или етничких група*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Мајсторовић, С. (1976а) Рејмонд Вилијемс, *Култура* бр. 32, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 58-68.
- Мајсторовић, С. (1976б) Културни унитаризам или културна унификација, *Култура* бр. 33/34, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 8-29.
- Мајсторовић, С. (1976в) Култура као пут ка слободи, *Култура* бр. 35, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 8-21.
- Мајсторовић, С. (1977) *Култура и демократија*, Београд: Просвета (друго издање 1978)
- Мајсторовић, С. (1979) *У трагању за идентитетом*, Београд: Слово љубве и Просвета.
- Мајсторовић, С. (1980) *La politique culturelle en Yougoslavie: auto-gestion et la culture*, Париз, УНЕСКО.
- Мајсторовић, С. (1980) *The Cultural Policy of Yugoslavia*, Париз, УНЕСКО.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бакочевић, А. (1971) *Путеви културне политике*, Београд: Културно-просветна заједница.
- Bassand, M. (1990) *La culture et les regions d'Europe*, Lausanne: Presses polytechniques et universitaires romandes.
- Берисављевић, Ж. (1972) *Културна акција*, Београд: Културно-просветна заједница.
- Bowen, W. (1968) *Performing Arts – the Economic Dilemma*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Council of Europe (1997) *In From the Margins: A Contribution to the Debate on Culture and Development in Europe*, Strasbourg: Council of Europe.
- Свјетићанин, В. и Швоб Ђокић, Н. (1977) Проблеми савремених афричких култура у свијетлу FESTAC-а, *Култура* бр. 38, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 182-189.
- De Certeau, M. (1974) *La Culture au Pluriel*, Paris: Union generale d'editions.
- De Certeau, M. (1990) *L'Invention du quotidien*, Paris: Galimard.

- Djukić, V. (2011) Uvodne napomene priređivača: razvoj kulturne politike, *Kultura* br. 130, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, str. 9-32.
- Dragičević Šešić, M. (2018) *Etički izazovi u doba akademskog kapitalizma: znanje nasuprot transverzalnim veštinama*, međunarodna konferencija: Kultura univerziteta i filologija, Beograd: Filološki fakultet, 30. maj – 1. jun 2018.
- Dragičević Šešić, Milena (2012) *Ethical dilemmas in cultural policies: conceptualising new managerial practices in new democracies*, Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, str. 69-94.
- Dragičević Šešić, M. Nastava organizacije, menadžmenta i produkcije umetnosti, kulture i medija u Srbiji – 50 godina, u: *50 godina Katedre za menadžment i produkciju pozorišta radija i kulture*, ur. Dragičević Šešić, M. i Savin Ljubić, G. (2011) Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, br. 19, str. 19-35.
- Dragičević Šešić, M. (ur.) (1987) Francuska misao o kulturi, temat, *Gradina* br. 9/10.
- Dragičević Šešić, M. i Jestrović, S. The University as a Public and Autonomous Sphere: Between Enlightenment Ideas and Market Demands, in: *International Performance Research Pedagogies*, Bala, S. et al. (2017), London: Palgrave, pp. 69-82.
- Dumazedier, J. (1962) *Vers une civilisation du loisir?* Paris: Seuil.
- Gončini, M. (ur.) (1971) *Kongres kulturne akcije u SR Srbiji*, Beograd: Republički sekretarijat za informacije.
- Група аутора (1980) *Culture and the working life: Experiences from six European countries*, Paris/Uppsala: UNESCO/LiberFörlag; *Kultura i radni život*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Култура и радни живот: искуства шест европских земаља*, Београд: Завод за проучавање културног развитка, превео Бошко Чолак Антић.
- Jović, B. (1963) *Radno pravo umetnika*, Beograd: Umetnička akademija.
- Jović, B. (1968) *Ekonomika i pravo umetničkih delatnosti*, Beograd: Umetnička akademija.
- Lang, J. (1968) *L'état et le theatre*, Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence.
- Lešaja A. i Medak T. Praxis digitalni arhiv; <http://www.praxis-arhiva.net/>
- Lešaja, A. (2014) Praksis orijentacija, časopis *Praxis* i Korčulanska ljetna škola (građa), Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Nemanjić, M. (1974) *Kulturne potrebe*, Beograd: Vuk Karadžić.
- Prnjat, B. (1977) *Kulturna politika*, Beograd: Radnička štampa.

Prnjat, B. (2011) *Kulturna politika u nastavi menadžmenta i produkcije umetnosti – tragom sećanja*, *Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti* br. 19, str. 169-171.

Росандић, Р. и други (1985) *Cultural pluralism and cultural Identity, the experience of Canada, Finland and Yugoslavia*, Париз: УНЕСКО <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000651/065187eo.pdf>

UNESCO (2018) *Re-shaping cultural policies*, Paris: UNESCO.

Wiesand, A. (2002) *Comparative Cultural Policy Research in Europe: A Change of Paradigm*, *Canadian Journal of Communication*, Vol. 27 (2-3).

Žirar, O. and Girard, A. (1977) *Kulturni razvoj*, Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske.

Анекс: Преписка са уредником Међународног часописа за културну политику

Subject: Cultural Policy Review of Books

Date: Mon, 15 Dec 2008 10:20 -0000

From: Bennett, Oliver <O.Bennett@warwick.ac.uk>

To: ...

Драге колеге,

Уредништво часописа *International Journal of Cultural Policy* жели да објави специјалан број часописа који би био посвећен прегледу књига из домена културне политике. Ценећи ваш рад у овом домену, позивамо вас да учествујете у овом пројекту и изаберете једну књигу која је утицала на ваше размишљање и коју бисте желели да препоручите новим студентима културне политике. Текст би требало да садржи од 500-1000 речи.

Надам се да ћете одлучити да учествујете у овом важном пројекту.

Са најбољим жељама,

Оливер

Професор Оливер Бенет

Уредник

International Journal of Cultural Policy

Subject: Cultural Policy Review of Books

Date: Mon, 15 Dec 2008 17:25:10 -0000

МИЛЕНА ДРАГИЋЕВИЋ ШЕШИЋ

From: Milena Dragicevic Sestic <msecic@gmail.com>

To: Bennett, Oliver <O.Bennett@warwick.ac.uk>

Драги Оливере,

Хвала ти на овом интересантном и за мене веома важном позиву. Већ неко време размишљам да са својим колегом Сањином Драгојевићем напишем већи текст о београдској и загребачкој школи културне политике, њиховим истраживањима, теоријским концептима и емпиријским истраживањима. За ову прилику определила бих се да напишем текст о књизи Стевана Мајсторовића *Култура и демократија*, сматрајући је изузетно важном за развој и теорије и праксе културне политике у Југославији седамдесетих година двадесетог века. Стеван Мајсторовић је веома много писао, основао је и Завод за проучавање културног развика те тако помогао да се развију истраживања у овом домену а књига о којој је реч била је његова докторска дисертација, одбрањена на Факултету политичких наука као једна од првих у свету. Његове књиге покривају широка подручја културне политике, од права на културу, преко политика идентитета до демократизације културе, тј. културне демократије.

Сигурна сам да његово дело заслужује да буде представљено светској јавности.

Много поздрава,

Милена

Subject: Cultural Policy Review of Books

Date: Mon, 15 Dec 2008 17:45:20 -0000

From: Bennett, Oliver <O.Bennett@warwick.ac.uk>

To: Milena Dragicevic Sestic <msecic@gmail.com>

Драга Милена,

Твој предлог нажалост не могу да прихватим, јер ћемо прихватати само текстове о књигама које постоје (које су написане или преведене) на енглеском језику.

Нема сврхе представљати књиге које се не могу читати.

Надам се да неће бити проблема да се определиш за неког другог аутора и књигу.

Са најбољим жељама,

Оливер

МИЛЕНА ДРАГИЋЕВИЋ ШЕШИЋ

Subject: Cultural Policy Review of Books

Date: Mon, 15 Dec 2008 18:38:38 -0000

From: Bennett, Oliver <O.Bennett@warwick.ac.uk>

To: ...

*Свим ауторима прегледа књига
о културној политици*

Хвала вам што сте пристали да допринесете прегледу књига о културној политици (*Cultural Policy Review of Books*). Драго ми је што могу да кажем да су многи на ову идеју реаговали веома позитивно. Списак свих оних који ће допринети њеном остварењу је приложен.

Као што је објашњено у претходном писму које сам вам послао, од вас се тражи да напишете 500-1000 речи о једној књизи (која је доступна на енглеском језику) која је утицала на ваше размишљање и коју бисте желели да препоручите новим студентима културне политике. Рок за подношење вашег приказа је 10. април 2009. године. Збирка прегледа ће бити објављена као специјални додатак *Међународном часопису за културну политику (International Journal of Cultural Policy)*.

Да бисте поднели ваш преглед, молимо вас да посетите <http://mc.manuscriptcentral.com/gcul>. Онда ће бити потребно да се улогујете, да одете у 'центар за ауторе' и да пратите упутства за подношење новог рукописа. Ако нисте писали или прегледали чланке и књиге за овај часопис раније, најпре ће бити потребно да креирате свој налог. То је једноставан процес који траје пар минута.

Оног тренутка када почнете да подносите ваш рукопис, од вас ће се тражити да одговорите на пар питања. Код поља 'тип рукописа', молимо вас да у опадајућем менију изаберете опцију 'преглед књиге'. У пољу 'наслов', дајте само детаље о књизи коју сте прегледали и то у формату примера који следи:

Eric Hobsbawm, *Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991* (Michael Joseph, London, 1994), 727 pp., ISBN 0 7181 3307 2

У пољу 'апстракт', молимо вас да упишете 'апстракт се не захтева'. Ако ово поље оставите неиспуњено, систем неће прихватити ваш рукопис. Како ваш рукопис неће бити слат екстерним оцењивачима (критичарима), можете да игнористе питања која се тичу оцењивача које бисте предложили

МИЛЕНА ДРАГИЋЕВИЋ ШЕШИЋ

или бисте их радо избегли (*preferred or non-preferred reviewers*).

Хвала вам још једном на вашем доприносу овом пројекту. Ако имате било каквих питања, молим вас да се не устручавате да ме контактирате.

Са најбољим жељама,

Оливер

From: Lamkin, David [mailto:David.Lamkin@tandf.co.uk]

Sent: Tue 1/26/2010 15:57

To: Milena Dragicevic Sesic

Cc: Bennett, Oliver

Subject: RE: Коначна верзија текста за проверу (ИД# ГЦУЛ 397334)

Драга Милена,

Хвала Вам што сте послали ваше исправке. Можете ли, молим Вас, такође да ми пошаљете попуњену и потписану дозволу за објављивање, пошто Ваш чланак не може бити објављен пре него што то примимо. Овде прилажем непопуњену копију за вас да вам олакшам посао.

Срдачан поздрав,

Дејвид

Subject: RE: Cultural Policy Review of Books

Date: Fri, 8 Jul 2011 15:02:32 +0100

From: Bennett, Oliver <O.Bennett@warwick.ac.uk>

To: ...

Драги сви,

Са задовољством вас обавештавам да ће Преглед књига о културној политици, коме сте допринели и који је прошле године објављен као посебно издање Међународног часописа за културну политику (*International Journal of Cultural Policy*), Ратлиц (Routledge) објавити као књигу. Очекује се да ће књига бити објављена у децембру ове године.

Са најбољим жељама,

Оливер

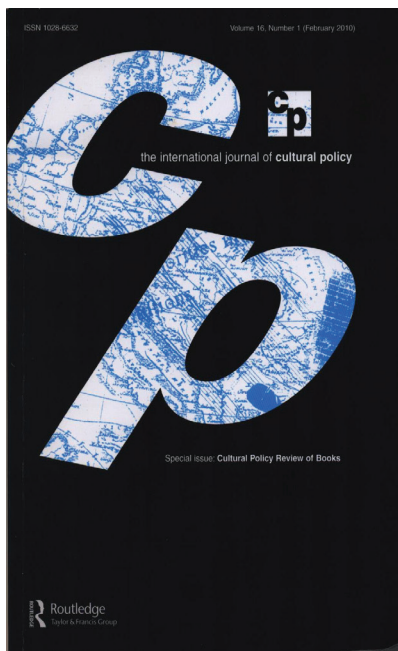
INTERNATIONAL JOURNAL OF CULTURAL POLICY
 Volume 16 Number 1 February 2010
 SPECIAL ISSUE: CULTURAL POLICY REVIEW OF BOOKS

CONTENTS

Preface	1
Review essays	
Michel de Certeau, <i>The practice of everyday life</i> Jeremy Alonzo	2
Jacot Mirshak, <i>The nationalization of culture: the development of state subsidies to the arts in Great Britain</i> Eleonora Bellare	4
James Buchan, <i>Capital of the mind: how Edinburgh changed the world</i> Peter Bradshaw	7
Raymond Williams, <i>Culture and society 1780-1950</i> Oliver Bennett	9
Fred R. Myers, <i>Painting culture: the making of an Aboriginal high art</i> Tony Bennett	11
Peter Hall, <i>Class in civilisation</i> Franco Bianchini	13
Charles Dickens, <i>Hard times: for these times</i> Chris Blount	15
Milton C. Cummings and Richard S. Katz (eds), <i>The patron state: government and the arts in Europe, North America, and Japan</i> Jennifer Craik	17
Joseph A. Schumpeter, <i>Capitalism, socialism, and democracy</i> Stuart Cunningham	20
Michel de Certeau, <i>Culture in the plural</i> Milena Dragićević Šešić	23
Hilgers Habermas, <i>The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society</i> Peer Daaland	26
Tony Bennett, <i>Culture: a reformer's science</i> Liamine Gilman	29
Anthony Sear, <i>The dynamics of creation</i> Christopher Gardner	32
Hugh Jenkins, <i>The culture gap: an experience of government and the arts</i> Clive Gray	35

Russell Keat, <i>Cultural goods and the limits of the market</i> David Hemmingshugh	37
W. McNeil Lowry, <i>The performing arts and American society</i> Stanley N. Katz	39
Howard Becker, <i>Art worlds</i> Nobuko Kawashima	41
Laurie Quillette, <i>Viewers like you? How public TV failed the people</i> Justin Lewis	43
Joffre Dumazedier, <i>Toward a society of leisure</i> David Lounsbury	45
Enak Kirs and Otto Kurz, <i>Legend, myth, and magic in the image of the artist: a historical experiment</i> Per Mangset	48
Naomi Klein, <i>No logo: taking aim at the brand bullies</i> Jim McGuigan	50
Antonio Gramsci, <i>Prison notebooks</i> Paolo Merlo	53
Michel Foucault, <i>The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978-79</i> Toby Miller	56
James Heartfield, <i>The death of the subject explained</i> A. Marina Merz	58
Milton C. Cummings, Jr. and Richard S. Katz (eds), <i>The patron state: government and the arts in Europe, North America and Japan</i> Kevin V. Mulcahy	60
Pierre Bourdieu, <i>Distinction: a social critique of the judgement of taste</i> Graham Marsack	63
Simon Frith, <i>Sound effects: youth, leisure and the politics of rock 'n' roll</i> Andy C. Pratt	66
Pierre Bourdieu, <i>The field of cultural production: essays on art and literature</i> Sigrd Rønning	68
Alan Peacock, <i>Playing the piano: culture, music and money</i> Michael Rushton	70
Quentin Hoare and Geoffrey Nowell Smith (eds), <i>Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci</i> Philip Schlesinger	72
John Myerscough, <i>The economic importance of the arts in Britain</i> Sara Selwood	74
Pierre Bourdieu, Alain Darbel and Dominique Schnapper, <i>The love of art: European art museum and their public</i> g. Oreste Sileo-Hansen	76

Rosemary Coombe, <i>The cultural life of intellectual properties: authorship, appropriation, and the law</i> Joost Onano	78
Jim McGuigan, <i>Rethinking cultural policy</i> Alan Stanbridge	80
Geoff Mulgan and Ken Worpole, <i>Saturday night or Sunday morning? From arts to industry: new forms of cultural policy</i> L. Deborah Stevenson	82
Richard A. Elin, <i>In defence of humanism: value in the arts and letters</i> David Threlby	84
Erika Fischer-Lichte, <i>History of European drama and theatre</i> Hans von Mammen	86
Pierre Bourdieu, <i>La distinction: critique sociale du jugement</i> Geir Fostheim	89
Raymond Williams, <i>The long revolution</i> Michael Fookerling	92
Denise Meredith and Jeffrey Minston (eds), <i>Citizenship and cultural policy</i> Li-Jung Wang	95
Nicola Garcia Cavalini, <i>Consumers and citizens: globalization and multicultural conflicts</i> George Yalici	97

Milena Dragičević Šešić
University of Arts, Belgrade

CULTURE AND DEMOCRACY:
CULTURAL POLICIES IN ACTION

IS CULTURAL POLICY THEORY POSSIBLE
AT A SEMI-PERIPHERY?

Abstract

This text starts with a thesis that Yugoslav, Belgrade and Zagreb schools of cultural policies, in the 1960s and 1970s, were among leading world theories and practices of cultural policies, but were sent to oblivion due to the semi-peripheral status of our science and the lack of engagement of academic culture of memory, reinforced with new trends of academic capitalism. The text analyses the ways of operation of the leading world academic journals in the area of culture of scientific memory, case studying the “Cultural policy review of books” that was planned and published in the *International Journal of Cultural Policy* (Vol. 16, n. 1). Not only that the editor of the review selected mostly Anglo-American theoreticians and academics from Northern Europe, he also insisted that they should present only books available in English. That prevented researchers competent in other languages to present authors from peripheries and semi-peripheries. Thus, Stevan Majstorović, one of the leading Yugoslav academics that influenced cultural policy teaching in South East Europe could not be part of this “Cultural policy review of books”, in spite of my explicit demand. This is how contemporary academic journals have centralized knowledge production and created new semi-peripheries (French, Spanish, Italian researchers have not been invited). However, several French authors (Bourdieu, de Certeau, Dumazedier) have been selected by Anglo-American academics and myself to be presented in this issue. A few of them, coming from Asia and Southern Europe with their degrees obtained in the UK, made “the right choice” to show their competence in this contemporary cultural policy academic research. My contribution (the book of Michel de Certeau *Culture in the plural*) used “strategy and tactic” of the subaltern to present Stevan Majstorović and the Yugoslav schools of cultural policy as a context in which this book was read. This might not be an important sign of resistance to academic centralization of knowledge but it is a symbolic subversion of semi-periphery against a powerful centre.

Key words: *Yugoslav school of cultural policy, Stevan Majstorović, Michel de Certeau, International journal for cultural policy, academic culture of memory, academic semi-periphery, academic capitalism*